Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 17 НОЯБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 137 (7640). ★ Мах 3 кеп.

Коммунисташка, фермай къахьегамхошка, мехка агропромышленни комплекса берригача болхлошка

1988—89 шеран гуйран-Іан хана хьайбай продукташ дукхагІа яхара йолаш йолча таронех кхы а биззагІа пайда эцарах

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета

ПИСЬМО

Деза новкъостий!

Перестройка толам вай халкъо дуккхача даькъе бувз кхачан дош кхоачашдарца. Обществана чІоагІа эшаш да агропромышленни комплекса болхлоша гарггарча хана дукхагІен дикагІен кхачан продукташ ялар.

Цу лостаме дІахьалхашка-м даьннад. КПСС ЦК майски (1982 ш.) Пленум - хиннечул тІехьагІа мехка баха нах хІара шера 2,6 миллион саг тІакхетташе а сага сих кхоача дулхи дулха продукташи 6 килограмм, шуреи шурий продукташи 48 килограмм, фуаш 20 совгІа дукхагІа хиннад.

ХІанз. КПСС XXVII съездан XIX Еррригсоюзни партийни конференцен установкаш тІара хьадоладаь, юрта боахамен цунца ювзаенна йолча отраслейи даькъе керттера лостамаш белгалдаьхад. Царех да боахам лелабара керда методаш юкъейоалаяр, интенсивни технологеш караерзаяр, юрт социальни эргаяккхар, продукци чакхйоаха вай ханара индустри хьаяр, юртбоахама продукци лоаттаярн, йохкарн. Белгалъяь планаш практически кхоачашъяро йиш хулийтаргъя мехка кхачан ресурсаш дукхагІа хилийта, бахача наха кхача дикагІа лоаттабе. 1989 шу долалуш хургйола КПСС ЦК Пленум комплексе хьожаргъя аграрни политика керттерча дешашка.

Тахан дувцар да тІехьатетта йиш йоацача вай йоакхонех. Мехка дуккхача районашка баха нах кхачанца Іалашбар эггара ирагІчарех цхьа проблема я. Цхьайолча регионашка шорттнга мара лакхлац дулхи шурен йоакхилга, хІаьта цхьаяршка кхыметтел лох а лу. Эггара хьалхарча аргІана из доагІа Таджикистана, Калмыкена, Башкирена, Красноярски краяна, Псковски, Калининградски, Днепропетровски, Николаевски, кхы цхьайолча областашта а. Украине, Казахстане, Къулбаседа ХІнрийчене, Архангельски, Омски, Сахалински областашка, кхыча цхьайолча моттигашка кІезнга боахамаш дац хІанзле а, гуйран бетташка. йоакхкаш йола шура а хьайбашта тІакхета дулх а кІезигдаь, цхьаккха бахьан а доацаш хьайбаш кІезнгдаь.

Низткъала хьал эттад хьайбаш доакъарашца Іалашдеча. Поволжье, Урале, Малхбузерча СибиргІа, Казахстане йокъал оттар бахьан долаш а. хІаьта ишшта доакъар доакхача цІенхашттара гІалаташ дувлийтарагІа а, мехка дуккхача боахамашка технологеш телхаяр бахьан долаш а, дІадахача шера чул кІезигагІа кийчъяьй йол, сенаж, силос. ГІулакх кхы а халача отт. хоачам хиллат фуъ ца кийчбар бахьан долаш. Дикка дукхагІа низ тІабахийта безаргба хьайбай продуктивность лох ца ялийтара, хьалха дІаяхача хана хиннечул дукхагІа дулх, шура яккхара, фуаш гулдара.

Ишттача хьалашка парте Центральни Комитето динза даргдоацаш лаьрХІад хьайбай продукци дукхагІа яккхара, хьатІаденача Іай эттача халонашта духьал йоккха организованность, къахьегамен технологически дисциплина оттаяра йолча еррригача резервехи таронехи ма могга дукхагІа пайда эцара тІахьехаш мехка агропромышленни комплекса коммунисташка, фермай къахьегамхошка, берригача болхлошка кхайкилга.

Хьалхарча деношке а лерттІа вІаштІехьбаккха беза еррригача фермайн комплексайн, хІара кормоцехеи кормокухнен ритмични болх. ЗІамига а раскачка хилийта йиш яц, ха йоаяр-м — из продукци йоаяр ма дий. Іана кийчдаь доакъараш тешшаме лорадеш лоаттаде а дас санна кходеш дІаахийта а деза. Доакъарах хьахур ма могга дукхагІа хилийтара доакъара хІара килограммах рационально пайда эца беза. Продукце единницагІа лерхІаш концентраташ кІезигагІа дІаахийтар кхаьстта доакъаІаме да, хьайбашта фуъ тела мегаргбац, цох белково-витаминнин кхыйолен добавкаш ца тохаш, ма боаггІара из кийч ца беш. Цо йиш хулийтаргъя, кІезигагІа хІама дІа а дохийташ, продукци дукхагІа яккха.

Фермай продукци сихха дукхагІа яккхарга бода эггара лоацагІбола никъ ба подряда тайп-тайпара формаш, арендни отношенеш, кооперацн шерра караерзаяр, бІарча хьанйача колхозашн совхозашн боахама йиззача расчетаген самофинансированегеен йоахилга чакхдаккхар.

Ховш ма дий, балха кердача хьалашка яьннача къахьегама коллективаштa шоаех бизза дай, дукхагІа бехктокхаме хетилга, ниицнатива, маькарал йолаш хилар гучадоакхилга.

КПСС ЦК дукха ха йоацдаш хиннача вІашагІкхетара доакъашхоша мехка агропромышленни комплекса берригa болхлой тІахьийхар, тайп-тайпарча формашка аренда тІагІертта караерзаяра, социально-экономически хьалаш дуккхача тайпара хилар теркал а деш. Партийни организацеш, халкъа депутатий Советаш, боахамий кулгалхой, специалисташ дехкарийла ба наьха иницнативана шерра паргІато яла, боахам кердача тайпара лелабе уж гІертара ма могга новкъостал де. Массанахьа а йолаш хила еза ер правило: нагахьа санна коллективо е дезало колхозаца, предприятешца арендни гІулакхаш леладе лаьрхІа дале, тІаккха цхьанне а бокъо яц дулх, шура, продукце кхыдола тайпаш сихагІа дахара лаьтта, хьайбаш, техника боахаме пайда эцара дІаэцаца магийта. Колхозашта, совхозашта цхьан оагІорахьарен бахача наха шоллагІча оагІорахьарен шерагІа юкъе доаладе деза доахан, къаьстта хьакхарч, коа тІара оалхазараш хьалкхедаран дорстадаран, шура яккхара дола договорни гІулакхаш.

Фермашка толамаш дахар керттерча даькъе белгалдоалаш да укх низткъалча хана йоакхо яра керттера дукъ тІалаттача доярка ша, доаханн коа тІара оалхазараши дорстадеча операторашa, жаІуша, юкъерча звенон кулгалхоша, специалисташа, хьайбай боахама берригача болхлоша дог цІена къахьегарца. Шугара хІаранегара доагІа, новкъостий, боккхача бехктокхаме хеташ, профессиональни говзал йолаш, гІулакхаца хьаштдолаш хулга.

Хьайбай продукташ дукхагІа яхараи закупкаш яран гІо дергда дика вІаштІехьъяьккхача яхьо, яхь лоаттаяра уйлано. Опыто хьахьекхад боахамашта, фермашта юкъера гІулакхаш вІашн миштад хьажар, хан-ханнахьа хьайбаш леладерий денош дІакхахьар пайдане долга. ЧІоагІа лоархІаме. да тІехьаюсача фермашка хиннар фуд хьажар, царна денза даргдоаца новкъостал дар.

Нийса, хІама ца талхаш Іа доаккхилга Іалашдулургда, нагахьа санна фермай болх тешамен чІоагІен хулга шоаех тийша болча халкъа боахама отраслей болхлошта хьайбаш леладар бокъонца хадданза йоакхо яра предмет а хинна дІаотте. Электроэнергеца, доагорца, механизаце средствашца, доакъара дикача добавкашца, медикаменташца уж Іалаш ца беш юкъ йолийта йиш яц. Юртбоахама машинаш еча, кхачан, чкъаьрий, химически, медицински промышленноста предприятей, энергетически службай коллективаш дехкарийла я юрта заказаш кхоачашдарах хьалхарча аргІанара дехкар лархІа. Советски органий дехкар — доагІар хьадехар а уж дешаш теркама юкъмоттиге лоаттадар а.

Къаьстта йоакхо е еза бийдал лоаттаяра, хьаэцара, чакхъяккхара, бухсоццаш йола дика продукци ма могга дукхагІа хилийтара, из ца йойтара, потребителга ший ханнахьа дІакхачийтара цхьана беш бола болх вІаштІехьбаккхара. Юртарча районашка, къаьстта йоккхийча городаштен промышленни центраштен юхеярашка, колхозий, совхозий, продукци чакхйоахача предприятей, торговн организацей кІийлен тІа майрра хьаянза яргъяц боахама йиззача расчетен продукци йоаккхилга, кийчъелга, чакхйоаккхилга, йохкилга кхы а дикагІа хилийтара шоай лоІаме кооперировани яреи принципех леладе йиш хулийта цаІаш йола производственно-экономически комплексаш.

Баха нах кхачан продукташца дикагІа Іалашбар керттерча даькъе тийша да мотгиерча ресурсех кхы а дикагІа пайда эцарах. Массанахьара а дІаяха йоагІа' иждевенчески уйлаш, хІара республика, края, область баха нах ма могга дукхагІа Іалашбе беза моттигашка кхачан товараш хьадара чотагІа.

КПСС ЦК-ас белгалдоаккх: уж деррига дехкараш кхоачашдар юрта, къахьегама хІара коллективе де дезар кхоачашдара беча организаторскин политически балхах чІоагІа тийша хилар.

Партийни комитеташ, халкъа депутатий Советаш, профеоюзнин комсомольскин организацеш, боахама кулгалхой дехкарийла ба къахьегама коллективай советашца цхьана, фермашка болх беча берригача наьха йоакхон теркон елга Іалашде. Массанхьа а царна дика торгово-бытовой, медицински, культурни гІулакх де деза, хІаизара производственни быт, бІайха кхача, дохкаш наха чІоагІа хоатташ дола товараш хилийта деза.

Дуккха дар тийша да хьайбай боахамерча партийни, комсомольски организацейн группайн инициативах, хьинарах. Производства керттера участкаш коммунисташца, комсомольцашца, эггара йоккхагІа говзал йолча болхлошца чІоагІъе еза. ГІулакха пайдане хургда кулгалхой, специалисташ нахаца вІашагІкхеташ хилар, айтта дешаш хан-ханнахьа къоастадар, дика тешшаме оттадаь производственно - экономически дешар.

Кепайоазон тІа, телевидене, радио чу хан-ханнахьа дувца деза хьайбаш леладерий бийдал чакхйоахача промышленноста предприятей болхлой яхь мишта лел, дикагІдолча боахамий, дезалий, арендни коллективай, производстве хьалхалатгарий опыт, принципиально гучадаха деза кхоачамбоацараш. Пайдане хургда, фермай, боахамий, районий балхах бухсоццаш хьахиннараш моттигерча прессе вІашн дистар, хІаьта республиканскин центральнин прессе — областий, краяй, республикай дараш. Еррригача идеологически средствашца лакхде деза цІенча, беркатерча къахьегама сий, фермашка корта бохабу малараш меларца, къоалаш дарца, припискаш ярца, дисциплинан порядоки телхаярца, машар хургбоаца къовсам лоаттабара оарцагІъяккха еза общественни уйла.

Лоацца аьлча, деза новкъостий, хІанзарча ханс дІаех дика уйла яь, бехктокхаме решенеш, хьинаре болх. Цу юкъа мехка хьайбай боахам мел а ца луш, чІоагІбенна чакхбала беза, цо йиш хулийтаргъя керттерчунга довла кхача тІакхетийта а цу кІийлен тІа нах кхачан продукташца дикагІа Іалашбе а. Из хІанз вай чурча политика эггара керттера дош да.

КПСС Центральни Комитет теш фермай коммунисташ, берригa къахьегамхой, колхозий, совхозий, бийдал чакхйоахачен гІулакх дечен предприятей а организацей а коллективаш, партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацеш Іа дика дІахьоча боккха бехктокхам гойташ, хьайбай продукташ дикка дукхагІа тІакхетийталга Іалашдеш, цунца кхачан проблема кхоачашъелга сих а деш хургхиларах.

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТ.

«Буран» яха орбитальни кема сигала дахар

ТАСС хоам

1988 шера 15 ноябре московски ханах 6 сахьат даьлча Советски Союзе сигала яхийтай «Энергия» яха универсальни ракетно - космически транспортни система дукхаза пайда эца йиш йола «Буран» яха кема шийца а долаш. 6 сахьати 47 минути яьлча орбитальни кема расчетни орбита тІа даьннад.

Тохкамий программагІа лаьрхІа да Лаьттана гонахьа шозза орбитальни кема го боаккхилгеи автоматически режимагІа московски ханах 9 сахьати 25 минути яьлча Байконур яхача космодроме из юха Іодоссалген.

«Буран» яхача орбитальни кема полет толаме чакхъяьннай

ТАСС хоам

1988 шера 15 ноябре московски ханах 9 сахьати 25 минути яьлча «Буран» яха орбитальни кема, Лаьттан гонахьа шозза го а баьккхз «Байконур» яхача космодрома посадочни оаса тІа Іодессад.

Дунен тІа эггара хьалха кема Іодоссадаьд автоматически режиме. «Энергия» яхача универсальни ракетно-космически транспортни системен «Буран» яха дукхаза пайда эцара долча орбитальни кемен тохкам бара сигала дахийтара программа йиза кхоачашъяьй.

Мишта кхоачашду декхараш

ДИКА ХУВЦАМАШ

Хьалхашка латтача декхарех дика лоархІабеш хьабогІа укх пятилетке Сунженски района Ленина цІерагІа колхоза къахьегамхой, къаьстта хьайбаш леладераш. Паччахьалхен планаш тІехкхоачашъйир цар.

Ишшта хьаьнала къахьега хьайбаш леладерашта новкъостал ду доакъара культураш лелаечар. Къаьстта арендни, дезала подрядагІа люцерна, судански буц, доакъара свеклаш, силоса хьажкІаш кхееча Эгиев Ювсапа, Батаев Уме, Хушпаров Вахас кулгалдеча звеноша. Цар хьинаре баьча болхо вІаштІехьдалийтар, масала, соахка хІара хьайбана лаьрхІа 21,3 центнер, укх шера 22,4 центнер доакъара единица кийчъе. Цу гІулакхо аьттув балийтар, цкъа-дале, шура, дулх соахкарчул дукхагІа э доаккхаш, хьайбаш толаме Іанґара даха, шозлагІа-дале, балха овсарле кхы а лакхъяь хІанз къахьега. Итт бетта план 1200 тонн йолаш цхьоалагІча ноябре 1243 тонн шура дІаелар паччахьалкхенна. е соахка итт бетта хиннечул 12 тонн дукхагІа.

— Планаш хадданза тІехкхоачашъеш къахьега тхоца новкъостал ду. — дувц колхоза председателе Чалаев Шудде, — коммуниста Эдиев Олхазара кулгалдеча шоллагІча ферма коллективо. Масала, паччахьалкхенга шура, дулх дохкара планаш тІехкхоачашъерах боагІа мах а баь, хьайбай продукци дукхагІа яккхараи кийчъяран укх шера республика фермашта юкъе яьржача социалистически яхьа ййс бетта баьча балха итогех котало яьккхарг а лаьрхІа, республикански гаазеташа оттадаьча. Снйлен улга тІа яьккхар из.

Кхы а цхьа хІама да белгалдаккха доагІаш. Карара шу долалуш, паччахьалкхенга шура йохкара кхаь шера план 7 октябрен укх шера яр Снйлахь - боккхача Октябра 71 шу дузача - дийнахьеи кхоачашъе дош деннадар цу коллектива къахьегамхоша. Деша дай болаш хьа а баьккар. Толаме кхоачашдир лаьрхІар. ХІанз тІадоагІача шера чотагІа болх беш ба.

Укх деношка цу ферме хилар тхо. Эдиев Олхазар шиг кабинете вар.

— Селхан а тахан Іуйрийна а баьча балха итог еш вар со. — аьлар Олхазара. —Хьокхамаш тхо раьза долаш да. Селхан, масала, хІара кхоабача Іаттагара 6,2 килограмм шура яьккхар, е соахка цу дийнахьа яьккха хиннечул 0,8 килограмм дукхагІа. Паччахьалкхенга шура йохкара шера план оаха кхоачашъаьлга ховш ма хургдий шо? Цул совгІа октябрь бутт болалуш Іангара дахара доахан чусоцадаьча хана йоакхаш йола шура лохъенна хиннаяле, хІанз денгара ди ме доала тІакхеташ я.

Цо дувцачоа тешал деш яр ЦІеча уголоке хьалтеха яьхка графикаш а. Шу доладелча денз хІара доярка ша йоакхка шура дІаязъеча графико хьахьокх доярка шта юкъе яьржача социалистически яхье хьалха Хаджиева Сацита йолга. ХІанзле 2987 килограмм шура яьккхай цо хІара кхоабача Іаттагара. Цул 16 килограмм мара кІезигагІа яц Хасуева Хьавас яьккхар а.

— Цар, хІаьта скотникий Саралиев Нурде, Эдиев Руслана сийна цІе байракх айяьй колхоза правлене хьалхашка. — йоах ферма бригадира. — Сацитас, Хьавас, санна шура яккхара шера планаш кхы а ворхІ доярка тІехкхоачашъяьй. ХІаьта итт беттан ах бетти планаш кхоачаш ца еш цхьаккха а яц.

Хьайбашта мишта доал ду хьажа долх тхо. Цхьан помещене дІачуваьлча аьттехьа ненах хьалтеха улг доаллар. Цу тІа яздьчо хьахьокхар. цу помещене мел доахан латт. царна малагІча доярка ша. бежа Іуша доал ду.

Іан замалахьа хьайбаш кхбара рацион а яр. Цунга хьежжа, хІара Іатта дийнахьеи буси 35 килограмм силос, шишша килограмм концентрированни доакъар, пхиш ха-ча, ма молла барда тел. Дежурство лелаяра оттаяьча графиках доаханга цу дийнахьа хьажа вевар Саралиев Нурди вар. Цхьабакъда, дІа-хьа хьежача гуш вацар из.

— Хьайбаш леладерашта салаІара хьакъоастадаьча цІагІа хургва из. Гой, шоана укх чу де дезар из даь ваьннилга. — аьлар Эдиев Олхазара. — Ца дича а варгвацар. ХІана аьлча. укх чу бараш подрядагІа къахьегаш ба.

Де дезаш диса хьагучох кхы хІама а дацар цу помещене. Цена яр доахан латта моттигаш. Хьаьшка йилла силос юаш сатийнна латтар доахан. ГІаьххьа тоаденна, цІена дар уж.

Чудолх тхо хьайбаш леладерий цІалга чу. ИІайкз. лостам болаш яр чухьа. Октябрь бетта яхье котало яккхарах енна цІе вымпел яр пенах хьалъуллаш. Чай молаш вагІар Саралиев Нурди.

— Рационага хьежжа лой оаша хьайбашта доакъар? ДоагІар ферма клугалхоша хьа ца луш моттиг нийслой? — аьнна шийга хаьттача, цхьа каьхаташ хьакховладу тхога Нурде. Доаханна лаьрхІа дийнахьа ферма фуражира луча доакъара уттаяь ведомосташ я уж. Царех хІаранена тІа доакъар хьаденначунеи из хьанйцачунеи кулгаш да яздаь. ДоагІар хьа ца луш фуражиро чусоцадаьлга хьахьокхаш цхьаккха ведомость дацар:

— Хьалха, ферме коллективи подряд юкъейоалаялалехьа, доакъар хьа ца луш кІезиг-дукха дитача а, фуражигара хІама алацар бежаІуша а дояркаша а. — йоах Олхазара. — Цхьабакъда, хІанз ишшта из дича ший цІагІара дена а, юхедитар хьадала дезача оттаву хьайбаш леладераша фуражир. ХІаьта кхы фу де деза оаха, тхона доагІар деррига а йоакхача шурах тийша хилча?

— Маша даккхара дІадодар лохдара фу ду оаша? — аьнна, даьча хаттара жоп луш Олхазара аьлар:

— Масала, доакъар. Цунна кхом бе, ма хулла дукхагІа пайда лургболчча тайпара кийч а деш, из хьайбашта тела гІерт. Іатта дегІацъ хиланза яргйоацача кальцех, фосфорах цхьа дакъа шурийца дІайоал. Фосфор меттаоттаяра, пхи бІаь литр чуйодача бешкашка еттача барда чу концентрированни доакъар, жмых э а еш, худар хьисапе муж кийчбеш, цунах эшшача боарамагІа диамони фосфат, кальци, фосфат тох дояркаша. ХІаьта кальци меттаоттаяра силоса тІа мел хьоарц. Ишшта из дича, силос дикагІа юъ хьайбаша.

Тхо дІаарадолхаш, доахана хьаьшкара хьааракхийса силос шодаца гулъе эттар скотник.

Цу помещене санна цІена, лостам болаш дар доахан латтача вокх кхаь корпусе а. Дикалгахьа дола хувцамаш хулаш доагІа ферме.

М. ХАМАТХАНОВ.

ЮРТ СОЦИАЛЬНО ДЕГІАЙОАЛАЕЛГА СИХДЕ

14—15 ноябре городе Орле хилар перестройка хІанзарча этапа, эггара хьалха баха нах кхачанца Іалашбелга тоадарах йола XIX Еррригсоюзни партконференце решенеш кхоачашъелга партийно - политически Іалашдара актуальни дешаш дувцаш йола совещани. ВІашагІкхетара дакъалоацаш хиннарашта ейзар керда юрта производственно - экономически отношенеши социально дегІаахар сихдари Орловски областе балха юкъейоалаяра опыт.

Совещане дакъа лоацаш хилар новкъостий М. С. Горбачев, **В. И. Воротников, Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, В. П. Никонов, А. В. Власов, Г П. Разумовский, Ю. Ф. Соловьев,** союзни республикай компартей ЦК, парте крайкомий, обкомий, хьалхара секретараш, СССР Министрий Совета Председателе хьалхара заместитель В. С. Мураховский, СССР Министрий Совета Председателе заместителаш Ю. П. Баталин, Л. А. Воронин, цхьайолчъ министерйстваи ведомствайн, массови информаце средствай центральни органий кулгалхой.

14 ноябре хьалхарча ах дийнахьа КПСС обкома конференц-зале вІашагІкхетаре дакъалоацарашта байзар юрта социальни эргалонаш яра, агропромышленни комплексе экономически реформа чакхъяккхара Орловски областа партийни организаце беш бола болх.

Совещани хьайийлар КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председателе **М. С. Горбачева.**

Нов. В. В. Подпорин издательствай, полиграфе, книжни торговле гІулакхашта йолча

Нохч-ГІалгІай АССР Паччахьалкхен комитета председателалла хьожаварах дола

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо **соцам бу:** нов. **Подпорин** Владимир Васильевич хьожаве издательствай, полиграфе, книжний торговле гІулакхашта йолча Нохч-ГІалгІай АССР Паччахьалкхенна Комитета председателалла.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель

Х. БОКОВ.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь

С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный, 1988 ш. 14 ноябрь.

Нов. Ш. С. Абрамовна Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Сийлен грамота яларах дола

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Халкъа боахама йоккха говзал йола специалисташ кийчбеш доккхий гІулакхаш дарахи кагирхошта тІема — патриотически кхетам луча хьинаре дакъа лацарахи Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла **Абрамов** Шатиель Семеновича — геолого - минералогически Іилмай кандидата, академика Миллионщикова цІерагІча Грозненски мехкдаьтта института «общи геологе» доцента.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель

Х. БОКОВ.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь

С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный, 1988 ш. 15 ноябрь.

ДІадахача шоатта дийнахьа отчетни хоржамий конференцеш хилар цхьайолча районни партийни организацешка. Цнга йийцар. КПСС XXVII съезда а XIX Еррригсоюзни партийни конференце а решенешка хьажжа кхо шу гаргга йолча хана баьча балха итогаш, белгалдаьхар перестройка дІахо кІоаргъяра дола декхараш.

Эггара хьалхарча организационни пленумашка кандидатураш чІоагІа ювца а ювцаш къайлагІа кхаж а тоссаш херкар.

ПАРТИЙНИ ХРОНИКА

КПСС Ленински райкома хьалхарча секретаралла — **Е. И. Пучков,** шоллагІча секретаралла — **А. Ф. Пятибрат,** секретаралла — **З. С. Омарова.**

КПСС Октябрьски райкома хьалхарча секретаралла — **В. П. Шутин,** шоллагІча секретаралла — **В. Н. Чечель,** секретаралла — **Х. И. Евлоева.**

КПСС Наурски райкома хьалхарча секретаралла — **А. А. Просвиров,** шоллагІча секретаралла — **А. Н. Сундуков,** секретаралла — **М. М. Орцухаева.**

КПСС Надтеречни райкома хьалхарча секретаралла — **Г. Г. Махаури,** шоллагІча секретаралла — **А. Г. Мовмыга,** секретаралла — **Л. М. Исаева.**

КПСС Веденски райкома хьалхарча секретаралла — **С. И. Самойлова,** шоллагІча секретаралла — **М. М. Мадагов,** секретаралла — **Х. М. Дибиров.**

КПСС Советски райкома хьалхарча секретаралла — **В. Х. Дакалов,** шоллагІча секретаралла — **С. Х. Тепсаев,** секретаралла — **С. Д. Садулаев.**

Партийни конференцешка—отчеташи хоржамаши

КОММУНИСТАША ЖОП ДЕХ

ХХХ Ленински районни партийни конференце яьча доклада тІа белгалдаькхкар района партийни организаце керттера теркам район экономически социальнии деГІаахара план кхоачашъяра, наьха политически хьинар айдара, къахьегамхой сакхетам лакхбара, партийно-политически балха стиль, формаши методаши эргаяьха хувцара тІаберзабаь хинна хилар.

Иштта партийни организацена карагІдаьннарех лоархІаш, дийцар болхлой классан интеллигенцеи творчески низ лакхлуш хиларах, района экономика тоалуш, доал дара кердача методашка низ болаш хиларах.

Район экономически деГІаахара кулгалдеча парте райкомо коммунистий беррига а теркам обществении производствана интенсификаци яра керттерча лостамашта тІаберзабаь мамогга къахьегама овсарле лакхъеши балха дикал тоаеши. Илматехнически прогресс сихьеш, материальни, энергетически ресурсаш кхоеш, паччахьалкхен, плановии къахьегамеи дисциплина чІоагІъеш хилар белгалдаькхкар докладчика парте райкома хьалхарча секретара Е. И. Пучкова.

Доклада тІа -иштта дийцар социальни нийсхо лелаяра даькъе парте райкома карагІдаьннарех, йоалайир перестройка наькъагІа шерра гІа дІахьалхашкахьа баккхара тешавеш йола даннеш.

Амма конференце даьча къамаьлашкара къаьгга хьагуш дар доклада тІа дийцараш хила мадоагІара де вІашТІехьа ца даьнналга.

Масала, района доазон тІарча йоккхагІа а лоархІамегІа а йолча предприяте — «Красный молот» завода парткома секретара Л. Я. Кривошеева райкома балха цІенхаштта критика йир:

— Социальни нийсхо лелаяра дешо доклада тІа дукха моттиг дІалаьца яле а, парте Ленински райкома карагІдаланзар тха завода экономике доаллачоа де мадоагІара гІо де.

Продукци арахецара план кхоачашъеча цІенхаштта хало эттар заводе. Си тІара воаккхаш да Аргунски филиал хьалъечара хьал а. Из заводах лаьца да. Хьаэцаргда вай болхлой, къахьегамхой хиланза яргйоацача продукташца Іалашбелга. Тикашка хьаэца кхыметтел хьоар, генарий даьтта, сапа, стиральни порошок яц. ХІаьта из продукци арахецача а торговле а ерригача предприятешка хІана бац, аьнна керте латтараш коммунисташ ма бий. Царгара доагГІар хьадеха деза ха хьатІакхаьчай. Бакъда цу хьакъехьа райкомо даь лоадама хІама дац.

— Партийно - политически балха стиль тоаярах дийцар докладчика, — аьлар ПМК-209 оборудоване бувзама монтажника **С. Татиева.** — Бакъда къамаьлел совгІа цу тІехьа хувцалуш хІама дац.

Цо белгалдаькхкар шоай коллективера партийни прослойка лаьгІлуш, къалуш йоагІилга, хІаьта царна метта дІаоттаргбола кхеташ, дийша нах парте дІа ца нийбелга. ЦІенхаштта дош дар гІулакхах дог а лазаш, гІишлохочо дийцар. Керда хоржача парте райкомо цунна терко яр дийхар цо.

Конференце къамаьлаш даьрий теркама юкъ-моттиге дар социальни дешаш. Вай вахаре керттерчарех цхьа моттиг дІалоацарех уж долга хургдар-нх из.

Парте Ленински райкома а цу хьакъехьа цІенхаштта критика йир Производственни швейни объединене технически тІахьожама контролера М. Тамасхановас.

— Райкома болхло объединене хьавеча, партийни организаце секретара е кулгалхочун кабинете а ваьгІе дІавода. Цехашка, болхлошта юкъе уж хуларе, царна гургдар балха хьалаш, довзаргдар наьха хьашташ.

Шоллагіча сменагІа балха ухараш сахьаташ доахаш ара латт транспорт йоацаш. Городера еррига а хІана яц, аьнна йола общественни транспорт лерттІа болх беш яц. Со яллац райкомо боахама кулгалхой функцеш кхоачашъе еза ала, амма партийни воздействи е, политически кулгалдарца гІулакх нийсача новкъа даккха декхарийла я из, — йоахар оратора.

Тамасхановас а къамаьлаш даьча кхыча коммунисташа а къаьгга белгалдоахар парте райкоман мугІарерча коммунисташта, къахьегамхошта юкъера бувзам хийра боалаш хилар.

Парте райкома балха методехи стилехи лаьца пайдане хІамаш дийцар художественни промыслай производственни объединене генеральни директора **М. Гуцернева.**

Швейни производственни объединене болх лоарзагІбаьннача хана дик-дикагІа бола специалисташ вІашагІ а теха, райкомо гІоина бахийтарах объединенера гІулакх тоаде вІаштІехьдаларах а цу тайпара болх дІахойдача хана чакх боахаргбола хьал хьакхеллача нийса хургхиларах а дийцар цо.

Вайна гуш ма хиллара перестройка дІаяхьара процесс ледара чакхйоах Ленински районе. ХІаьта цу гІулакха сево баргал етт, яхача хаттара жоп дацар укхаза ьяча доклада тІа.

Доклада а отчетни ханюкъа баьча балха а критически анализ йича хьагучадоал дуккха а кхоачамбоацараш. Наха чубаха цІенош хьалдара план 70 процент мара кхоачашъяьяц. Цхьан корпуса 6 шера ремонт еш хилча, дІахо дувца а эший?

Парте райком къаьнарча лерагІа яхаш хилар, райкома бюрос моллагІа а дола дешаш юха озаенно къестадеш хилар белгалдаькхкар конференце делегаташа.

Грозненски консервни завода бригадира Н. М. Кукалиевас, Ленински райисполкома председателя Р. Таштамировс, ПТУ-12 директора К. Л. Исмаиловас, конференце къамаьлаш даьча кхы дуккхабараша гуччахьа, юхьдуххьал дийцар райкома хьалхарча секретара Е. И. Пучкова доклад къаьнарча тайпара, таханарча ден пха ца хоалуш яь хилар.

Дуккха проблемаш, кхоачамбоацараш дувцарал совгІа, цар боагГІаш бола мах хоадабеш, бехке вар белгалвеш, фу дича бакъахьа да хьехаш дош дацар доклада тІа.

Цхьаннена а къайле яц перестройкана баргал етташ йола фактораш кхычахьа санна, Ленински районе а хилар. Дуккхача коллективашкара болхлой а специалисташ а доал дара кердача методашка бовла кийча боацаш, «хозрасчет», «самофинансировани», «самоокупаемость» яхача дешай маІанах мабарра ца кхеташ моттигаш дукха я хІанз а. Иштта ледара лел дуккхача коллективашка экономически дешара гІулакх а. ТІакха парте райком мичай? Цо малагІа гІо-новкъостал даьд цу моча моттигашка? Цигга эшаций политически кулгалделга?

Райкома болх къаьнарча методегІа белга хьагойташ дар Грозненски мехкдаьтта института доцента Д. Д. Ахмадова конференце даь къамаьл а.

— Тахан воаша хоржараш малаш ба а хац вайна, новкъостий, — аьлар цо конференце делегаташка. Райкомо шийна хилча бакъахьа хетараш хьакхайкабу, хІаьта вайга хаьтта хІама а дац.

Из къамаьл гІожо дале а, нийса-м дар. ХІана аьлча, хоржамаш дале, харжа нах хила ма безий. ТІакхха райкомо къайлагІа кхадж тассара оттаьча списка тІа царна эшаш барел совгІа, цхьа кандидатура а яцар. ТІакхха хоржамаш а сендухьа эш? Мичахьара хоржаргба уж?

Конференце къамаьлаш мел даьраша кхоачамбоацарех дийцадале а, перестройка нийсача новкъа бовлара такилг-м хьахьокханзар цун балхо.

Конференце дакъа лоацаш вар КПСС ЦК организационно-партийни балха отдела инструктор Е. С. Савченко.

Конференце къамаьл дир КПСС Нохч-ГІалгІай обкома секретара **В. А. Алехина.**

Парте Ленински райкома хьалхарча секретаралла юха а хержар **Е. И. Пучков,** пюллагІча секретаралла — **А. Ф. Пятибрат,** секретаралла — **З. С. Омарова.**

Х. АУШЕВА.

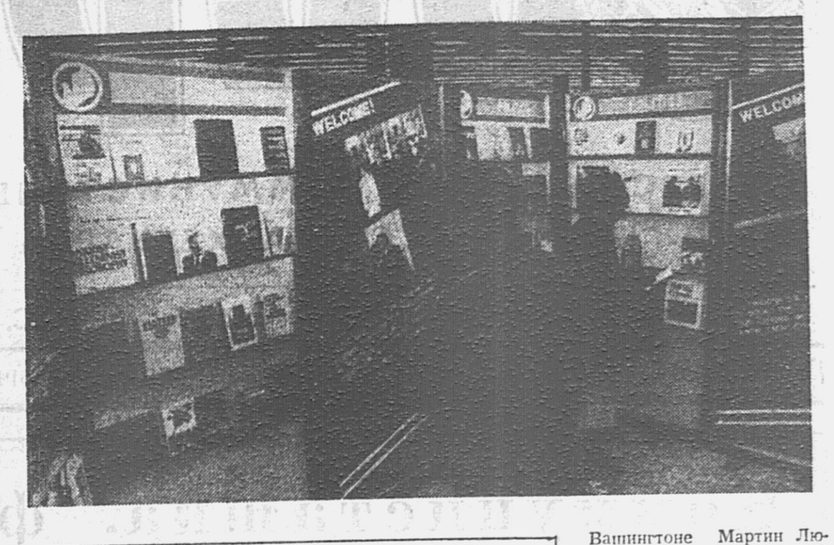

БОЛГАРСКИ КОМСОМОЛ: ДІАЯХАЧА ХАНА ЙОЛА АЛЬТЕРНАТИВА

Болгаре кагирхой дерригa вахар эргадала доладенад, НРБ командировке волаш се тийша ма хиллара, комсомолс перестройка йолаеннай лакхера лохе кхаччалца. Кагирхой Димитровски коммунистически союза (ДКСМ) хьалхашка латт БКП лаьцача наькъага хьежжа социализма модель болгарски хьалашка хила ма йоагГІара дикагІча оагІорахьа хувцаш кердача тайпара йола организаци хьаяра декхар. Из чоалхане декхар да, хІана аьлча перестройка йолаялалехьа хиннача комсомольски аппарато влияни еш кагирхой цхьа тІехье хьахиннна Іийнаяц. Цудухьа кагирхошта атта дац хІанз кердача хьалашка бовла. Из этгара хьалха доагІа хьаькъало маькара а тІагІертта а тахан болх бе безача, хІаьта керттера — хьаддаи социальнии гІулакхаш де дезача комсомольски болхлошта.

ДКСМ ЦК секретара Антон Величкова даьшхар сона болгарски комсомоле хинна шерра дола структурни хувцамаш. Уж доагІа аппарата а кагирхощларча бувзама а балха керттерча принципашта. Хьалха дар: «Лакхехьа» соцадора, тІаккха «лохе» Іочуйтар решенеш — резолюцеш, цига юхьхьанцарча комсомольски организацеша совлен дош ца оалаш кхоачашъе йолайора уж. Кагирхоша шоаш хьаеча а хоржача а органий решенеш аппарато кхоачашъергйолаш хилийтарах латт деш долча хувцамий маІан.

Болгарски комсомола кердача структурагІа ДКСМ ЦК-а а хІаьта иштта общинни комитеташка а цII орган хьае лерхІ: юхьхьанцарчеи лохерчен организацей викалаш юкъе хургбола кагирхой советаши идеологе, союза чурча вахара, юртарча, студенчески кагирхой гІулакхий, иштта кхыдолчун йолаш а цхьана гІулакхаш деш а я, Цхьана къахьегара иштта форме хьахул кагирхой организаце балха тІарча общественни хьисапе деча гІулакхий лоархІаме решенеш еча коллегиальность. Шаккъе -пх-жва цх эчк

орган партнераш а цхьан ханна оппоненташ а хила еза, цул совгІа комиссе лоархІам боккхагІа а нхетам балараэкспертни хьакъехьа, хержача комсомольски органий гІулакхий хьакъехьа де тІадула хІама доацаш а. Иштача структурас меттаоттабу ДКСМ кулгалдеча органаштен юхьхьанцарча организацештен юкъера бувзам, «шиннахьа а хозаш» а шиннена лоархІаме а бола бувзам.

Из «хозашдар» тешаме да, хийца доацаш, комсомол Центральни Комитетан юхьхьанцарча, лохерча организацештен юкъера буфер а хиннна дІаэтта ДКСМ окружной комитеташ дІаяха лаьрхІа да. ДКСМ хІанз дІаьхьача 28 окружкомий новкъосталца кулгалдар цхьа гІулакх да, хьаьда дола гІулакхаш деча 300 совгІа йолча общинни комитеташца юкъарчал доаццаш бувзам лоаттабар кхыдола гІулакх да.

Кердача структурас чІоагІа кІезигЬю комсомола ЦК аппарат окружкомий чотагІа.

— ЦК аппарат хІанзле а 42 процент кІезигЬьЬй, — йоах Антон Величкова, — шу чакхдаллалца йолча хана кхы а 8 процент кІезигъергья. Цул совгІа, 28 — негара 16 — нега кхоачаш кІезигъеш я ДКСМ ЦК кепайоазон изданеш — органаш а.

Цу тайнпара, новкъара дІаяьхай шоай лоІаме хилара, хІама лахара, инициатива хилара хинна духьаленаш. Вешта аьлча комсомольски организацешка бокъонца шоай лоІаме хилара паргІато хьайийллай. Иштта хила йиш йий яхаш чІоагГІа къувсар дукха ха йоаццаш тІехьа а.

Керда принципаш дІакхайкаяр цхьа гІулакх да, хІаьта уж кхоачашъе хар кхыдар да. Кагирхой вахар демократически хьисапе эргадаккхара дІоагІаш бедехкача, дуккхабараш корзагІбаьлар, царца фу дергда а ца ховш. Цкъарчоа дуккха ахча бе кхаьча къе саг бІогора валар санна хІама да из. Со хилар Охридский Климента цІерагІча Софийски университете, комсомольцашца къамаьл дир. ДКСМ комитета казнера ахча кердача тайпара дІадохийташ хиларах дувц цар. Шу гаргга ха я факультетий бюрос дуккхагІдола ахча шийна эшшача дІадохийта — сайренаш ярга, студенташта материальни новкъостал дарга, общежитешкара бытовой хьалаш тоадарга, къахьегама акцеш дІаяхьарга, иштта кхычахьа. Комитето шийна дитад координатора гІулакх. Фуд хІаьта? Кхыча бюрошка ахча хьаІов «лаккхера», цох фу дергда хьа ца алар бахьан долаш комсомольцашта хац из мича дІадохийтаргда, мел дІадахийта йиш я а.

Кагирхой бригадерча нахаца аз къамаьл даьча Голублянерча электронно-преобразовательни элементий заводе дикка сиха кхетаяьй шоашка кхаьча бокъонаш. Къонача болхлоша хала кхетаданзар социально-бытовой проблемех эггара прагІъяр фусамий яр йолча, шоай а завода кулгалхой а теркам цунна тІабахийтар. Дуккха ца говш хьахургья тха МЖК хьисапе хьалъяь нах баха кагирхой микрорайон. Кагирхошта хайнад шоай бокъонаш а шоай средстваш а дІа-са нийсъе. Уж масалаш цаІаш хиннадац, цох со тийшар городе Пасарджике Константин Русенова цІерагІча автопокрышкай заводе, городе Банске ДКСМ общинни комитете, Мало-Конаре юрта «Пасарджик» ляча агропромышленни комплексе, Благоевграда «Алан мак» яхача политически илле клубе ваха хиннача хана.

Болгаре кагирхой вахаре хІанзза мара дІайолаеннаяц перестройка. Комсомольцаша массане а цхьатарра лархІац из. Цхьаннеша йоах кагирхой шоай проблемаш къоастае низ кхоачаш ба, нагахьа санна лаьрххІа дола закон бе кхоаче. Вокхарна кхыча тайпара хет: бахача нахах цхьа къаьстта цхьан ханара нах тІех лархІар нийса хургдий теш, фу де деза хІанзарча къонача наьха ткъаь итт шу даьлча, уж шоашта ейзача бокъонех баьхача? Дуккханеша могаеш я 14—15 шу даьннача кхелетаращта автоматически, массанена а комсомольски билеташ телара принцип дІаяккхара шерра дІахьош йола эксперимент. Бакъда тха мехка, комсомоле перестройкана боккха безам тІабахаб болгарски кагийча наьха. Цар даьча хаттаранта жоп дала дийзар са: вай общества вахаре малагІа моттиг я хІанз комсомола, фу дІадех тайп-тайпарча «неформалаша», рок-музыках, кхычох долча хаттараша. Ира хаттараш а дар, къовсараш а хилар. Цу тІехь дуккагІа хьаштдолаш бар шоай вахаре а бІарчча хьанийцача ерригача обществе а шоаш дакъа лоацаш бола сона керда байзараш.

Дмитрий ПОЛЯКОВ,
АПН спец. корр.
София—Москва.

Вашингтоне Мартин Лютер Кинга цІерагІча библиотеке хилар «СССР — перестройка и гласность» яха советски книжка выставка. Из ьяьр СССР Госкомиздато США Информационни агенствас (ЮСИА) новкъостал а деш. Выставке оттадьдар нийса эзар книжка. Цар тІа дувц советски историх, хІанз Советски Союзе обществе материальнии духовнии вахара массе сферашка перестройка мишта хул. Хьожарий теркам тІабодаш я советски Іилмен искусствои дегІаахара хетаяь изданеш. Цига дар СССР-ерча спортхах, динах дувца книжкаш а. Экспозице цхьадола дакъа хетадаь да бераштеи кхелетаращтеи йолча литературни произведенешта.

СУРТА ТІА: Вашингтонера нах советски изданешка хьожаш ба.

В. ПОЛЯКОВСКАЯИ сурт. (ТАСС).

КИТАЙ ТАХАН: ЦИФРАШИ ФАКТАШИ

Дикка лакхденнад китайски товарий дунен рынке конкуренци е йиш хулга. КНР яйгача промышленноста Министерствас беча хоамагІа, цу отрасле экспортах доагІача валюта боарам укх шера 7,5—7,8 миллиард долларага кхоачаргба (дІадахача шера хиннначул 1 миллиард совгІа). Экспорте шоай продукци дІакхухьийташ яйгача промышленноста 8280 предприяти я Китае. Цар изделеш дІайохьийт дунен 120 мехка. ХІанзара бІаьшере чакхйоалаш экспорте дІадохьийта потребительски товараш 25 миллиард долларага кхачийта лерхІ.

КНР Паччахьалкхен статистически управлене даннеегІа, мехка дукхагІа хулаш да ахархой специализированни ковнаш — керттерча даькъе цхьа ше къаьстта йола юртабоахама продукци йоаккхаш дола боахамаш.

КНР массехк городе экспериментальни подрядагІа берий ноаношта болча балха керда режим оттаяьй. Кхалсаг берах хиннача хана денз бер школе деша даххалца ворхІ шера отпуск лу кхалсага, цун безам бале. Отпуске йолча хана цунна дІалоархІ къахьегама стаж, керттерча алапех 70 процент лу е администраца баьча бартагІа цхьа къаьстта дола пособи лу.

Дукха ха йоаццаш КНР просвещене гІулакхий хьакъехьарча Паччахьалкхен комитето оттаяьй «Юкъерчеи юхьхьанцарчеи школай дешархошта бытовой гІулакхаш дара нормаш». Цу даькъе керттера дІадехараш да: саг ше лоархІаши везаши хилар, дог цІенеи нахаца гІулакх доагІаши хилар, дисциплина йолаши къахьегам безаши хилар, эздел долаш, даи нанеи лоархІаш, коллективни нравственность йолаш, тІадувхачоа куце хилар.

Китайски демографий прогнозегІа, хІанзара бІаьшере чакхйоаллаш, КНР-е баха нах 1250 — 1280 миллион саг, вешта аьлча 1987 шера хиннарел шII бІаь миллион саг дукхагІа хургба.

(Синьхуа—АПН).

Ветерана дагадоагІа

ІОАЖАЛА ДУХЬАЛА ЛАЬТТАД ТХО

Наьсарен снийлен гражданин вола Имагожев Албаста Іалаудин районе бахача наха дика вовзаш саг ва. Комсомола ветеран ший моттиг дІа а лаьца хІанз а тІехь строе латт, 81 шу даьнна къоано ше вале а. «Электроинструмент» завода механически цехе хьаьнала кхахьегаш ва из, тІахьожамхочун декхарани кхоачаш а деш. Ший ханарча комсомольций гІулакхех, атта ца хиннача ший вахарах а, хІаьта иштта ший шийсархой вахарах а дийцар цо укх деношка газета корреспондентаца ше къамаьл деча хана.

— Болхлойи ахархойи кагирхой Союзе (иштта оалаш яр цу хана комсомол) соэттар 1920 шера 2-ча мае,— яхаш дувц А. Имагожева. — Хала ха яр из, кхохкабенна латтар граждански тІом. 1920 шера 15 июле Наьсар-Керте вІашагІъеллар ГІалгІайчене духхьашхарчарех цаІ хинна комсомольски ячейка, хІаьта 27 августе хилар Назрановски округа кагирхой коммунистически союза хьалхара конференци. Наьсар-Керте ячейка вІашагІъеллача секретаралла хержар Газгиреев Салман, хІаьта со — цун заместителалла. Іалаьмате денал долаш, парте гІулакха чІоагІа мутІахьа волаш саг вар Салман. Союза мугІарашта юкъевахара къонахчал, боккха граждански сакхетам болаш хила везар хІара зІамсаг е йоІ. Гонахьарча юрташка а лоамашка а докхха Іазап лоаттадора йохаяьча кІайгвардейски бандай юхкаша. ХІаьта ма хулла шоай дар хьалхадаккха, бахархой-ахархой комсомольцашта духьалбаха гІертар юрташкара бІаьхий бараш. Тхо дар кердача Советски Іаьдала викалаш. Цудухьа оаха дІа мел боаккха гІа зувра юртахоша, оаха мел даьр Советий Іаьдало даьлга а лоархІаш. Коллективизаци еча, духхьашхара кооперативаш вІашагІйохкача хьинаре дакъа лоацар оаха.

Дувцилга дац, цу лостамагІа хьалхара боаккха гІа из боландаь, цкъаза нийслора гІалаташ дувлийташ а. Масала, «Ленинский путь» яха колхоз вІашагІъеллача хана наьха ков-карташка лийнна котамаш, москалаш, кхыдола коа тІара оалхазараш а общественни да, аьнна лаьрхІадар оаха. ТІехьагІа из гІалат тоадир, цхьабакъда, дукха нах раьза боацаш, духьала бар тхона, ткъаьй итт комсомольца. Тхоай комсомольски собранеш еча юкъа ха тІа кагий нах увттабе безар.

Цкъа ликбеза клуб хьаелла Галашка вахар со Котиев Азамат-Гиреца. Цига дІатІакхоачача хана тхоашта яьча кІийлен тІанийселар тхо. ХІанз а тІехь тамаш еш ва со тхоаш Іоажала кІалхара довларах. ХІаьта, белгала ала деза — 20—30-ча шерашка комсомольцашта каст-каста еш яр кІийленаш, уж боабеш моттигаш а нийслора.

ХьатІаэттар 1941 шера 22 июнь... Тийшача балха вай мехка чухьелхар фашистски гІаьрахой. Парте а комсомола а кхайкаралагІа шин шера йолча юкъа Нохч-ГІалгІайченера фронте вахар 10 эзар совгІа комсомолец, царех 2 эзар саг мехкарий-добровольцаш а болаш. Са ираз кхаьчар нохчаштеи гІалгІаштеи юкъе хьахиннача духхьашхарча эпсарий мугІарашта юкъе хила.

1930 — 1932 шерашка комсомола обкома воккхагІволча инструктора декхараш кхоачашдеш хиннав со. Цул тІехьагІа советски эскаре гІулакх деш а хиннав. ХьалхагІа деша ваьгІаав Новочеркасски кавалерийски командни училище, тІаккха Краснодарерча горски къаман кавалерийски училище дІахо дийшад. Соца цхьана бар цу хана вай мехкахой, республике цІихеза бола кагий нах Висаитов Мовлад, ЯсаевгІар Мовлади Іаддал-Рашиди, Ибрагимов Осман, Ахтаев Іадрахьман, Висаитов Тапа, Горбаков Исраьил, Хаутиев Ювсап, Оздоев Исхх, Давлетукаев Іарби.

Эпсара сай декхараш кхоачашде волавеннав со городе Невинномысске лаьттача гарнизоне, эскадрона командир а волаш, лейтенанта - чин а долаш.

Сийлахь - боккха Даймехка тІом болалуча хана командни состав эргайохачча Новочеркасски курсашка преподаватель вар со, хІаьта немцашца вІаши дегІалваха вийзар Таганрога уллув лаьттача тІемашка. Кенигсберг (хІанзара Калининград) фашисташкара къаькхалца тІом беш чакхваьннав.

РЕДАКЦЕГАРА: «ЦІе косынка» яхача республикански конкурсе тІехдика толамаш дахарах 21-ча октябре хиннача ВЛКСМ Назрановски райкома пленуме «Мастер — дошо кулгаш» яха ВЛКСМ ЦК знакаш а луш, белгалбаьхаб «40 лет Октября» совхоза доярка З. Даурбекова, «Назрановский» совхоза доярка Ц. Дзаурова. Афганистане интернациональни декхар кхоачашдеш хиннача 109 комсомольцех дуккханешта еннай тІема орденаши медалаши. Цу гІулакха ший доккха дакъа юкъедихьарех цаІ ва Ленински комсомола ветеранийн Совета председатель А. Имагожев, Боккха кхетама болх бу цо ВЛКСМ исторена пропаганда еш. Вай мехка коммунистически идеяш котъяргхиларах чІоагІа бІуболаш ва комсомола, парте, тІемеи къахьегамен ветеран, кагирхой хьехамча. «Вай идеях чІоагІа тешаш хиларо гІо даьд тхона, республика комсомол вІашагІъелларашта вай исторически дІадахачун атта ца хиннача наькъ тІа нийслуш хинна еррига халонаш эшае», — йоах Имагожев Іалаудина.

Вай—интернационалисташ

Бера хана денз...

— Мишта яр цар цІагІа, фу йинар Іа цнга? — яхаш, хаттараш деш йитац бераша Назрановски района Экажкъонгий юртарча № 2 йолча школа 5-ча классе деша ягІа- Точиева Залина. — Хьадувцал, хІаьй, — яхаш, цун тІехьарабалац уж, из переменах ара массаза яла.

Иштта берий цІоз тІехьа хул цунца арахьа кІира даькхача, цу школерча кхыча дешархошта а. Шоаш цига мел даьр дувцаш, лаьрхІа, хоза кийчдаь пенгазет а хьалтехад цар коридоре. ХІаьта а тоъам хилац новкъосташта. Цар шоаш хьадувцаш хилча чІоагІа сакъердаме хет царна. Къаьстта хоза ювц ше цига яькхха ха Залинас:

— Сона-м цар жІалелг а хьоастадалар, эггара хьалха со коа дІачуйоаллаше а.

— Іа маьхх тесса хургья.

— Тессанзар. Шоай йиІигашта юкъе со къоастаяланзар цун. Сох шоай Лариса е Фатима таръелар.

— Хьона тарабар уж?

— Бар.

— Тайпан цІи мишта яр хьо яьхарий?

— Гадаевгіар.

— Йоккха саг яри цар?

— Яр. Валибах е а Іомайир со цо.

Лоацца аьлча, хаттараш, хаттараш...

ЦаІ хІама чусоцаде йиш йоацаш да деш дола хаттараш. Со цига хиннача деношка, шоаш хьоашалгІа хиларах сочиненеш язъе кийчлуш бар, доттагІлен никъ а баь цІабаьхкараш. Цу сочиненешца школьни историна юкъедохийтаргда цар шоаш Къулбаседа ХІирийчен Беслан яхача городе бахаш а, дешаш а, ловзаш а хинна дицлургдоаца интернациональни доттагІлен денош. Дагардаргдац царна уж, боккха хилча а дицдолийтаргдац цар уж шоашта тІехьа тІакхувраштa. Ницлургьяц хІирий дезала кхуврчашка шоаш яьха бийсаш, фусам - даьша, беза хьаьший а лоархІаш, шоашта даь гІулакх, шоашца леладаь эхь-эздел, хІирий боккхийча наха, вай зІамигача шин къаман юкъе хинна къаьна вежарал дувцаш даь къамаьлаш.

Бицлургбац, шоаш цу кІира дешабаьгІача цигарча № 1 йолча школе шоашта байза дукха керда доттагІий.

— Іа хьанца тессар доттагІал? — хет аз лакхехьа йийцача Залинайга.

— Сайца парта тІа яьгІача Плиева Дианайца тессар. Письмо а яздаьд аз цунга.

— ТІаккха, Іа а лаха ма хургвий хьайна цхьа доттагІа, — ях аз 6-ча классерча Картоев Мухьмадага.

— Лахав, — аьлар кІаьнка эккхийтта — Баликоев Тамик. — Из дерригa кІира цхьана даькхкар оаха дешаш а, ловзаш а, дахаш а.

Иштта, цхьацца-шишша доттагІа лахав цу школера цига мел хиннача 12 беро: 5 йиІигеи 7 кІаьнкеи.

Юххера а цІабаьхкар уж, дукха тайп-тайпара совгІаташ а шоаш цу кІира дешарах яьха отметкаш тІайола табелаш а дахьаш. Отметкех гуш да, Бесланерча хьехархоша, яраш хьаьший бар, аьнна, озабезам ца беш увттаяьлга. «Кхоъаш» а, «йиаш» а, «пхиаш» а я табелаш тІа.

Цул совгІа, фусам-даьша акхар даьшка-ноаношка яздаь письмош а денад бераша.

Кастта Экажкъонгий юртара школа, а цига баха цхьабола дай-ноаной а хургба Бесланера зІамига хьаьший чуэца безаш. Уж а ба шоай доттагІий болча хьоашалгІа бахка кийчлуш. Уж а багІаргба укхазарча школе бІарччача кІира деша, царна а довзаргда вайнаьха тайп-тайпара эздела гІулакхаш, тух-сискал, хьоашал.

— Дика хІама ма дий шоана дагадехар, ях аз цу школа директорага М. Картоевга. — Овла чІоагІбе беза цун.

— Из дагадолаш дІадоладаьд-кх оаха из. Дукха ха я тхоа Бесланера из школаи тхоайла бувзам болаш дола. Укх тІехьарча хана из бувзам дукхагІа пайдане хургбола формаш лохаш да тхо. Царех цаІ — иштта бераш хьоашалгІа дІа-хьа ахийта доладаь гІулакх да.

Тайп-тайпарча хьамий бераш шоайла вІашагІхьерчарал чІоагІах доттагІал лаха атта дац. Никъ дика хилба цун.

М. КАРАЕВ.

Болхлочун уйлаш

СОВХОЗА СИЙ ЮХАМЕТТАОТТАДЕ

Тхона, къахьегамхошта чIоагIа новкъа да планови заданеш совхозо дуккхача хьокхамий хьакъехьа 50 процент мара кхоачаш ца яр. Дукха уйла яьй оаха цу гIулакха. Хьалха ерригача республике а хьалхалаттачарех хиннача совхоза таханарча дийнахьа фуд хиннар, аьнна дIатехкача, бахьанаш гуш да.

Цкъа-дале, кулгалхо производстао йовзаш, дог лазаш, шийца болх беш болча специалисташца дагавоалаш, ди а бийса а ца къовсаш, балха уйла йолаш, виззa да хила веза.

ШоллагIча этаже коргIа арахьежача бIаргаго йиш яц кхай тIара дар. Тхона дагавоагIа хьалха тха директор хинна Н. А. Лазуткин. Болхлошца Iимерза, безаме, дагавулаш вар из. Цул совгIа, боахама массайолча моттиге гIаш а кхоачар, бIарг локхар, динза дисар гора. Из цаI да.

ШоллагIдар, болх хьабе нах тоъац совхозе. Арахьара хьатIаккхулаш бола болхлой дукхагIа бараш боккхий нах ба, ахкан замалахьа бераш а хул новкъостал деш. Дийша баьнна кхелетараш станице совцаргболаш цар безам юрта боахама тIагIоргболаш цхьаккха тайпара хIама дац. Фусамашта лаьрхIа болхлошта хьал деш цIенош дац, хIаьта балха боаххарашта а дац тIатIеIIа болх бергболаш цхьаккха тайпара кхоачамаш.

Масала, тхо мехмастерске болх беш да. Тха говзал, хетачорIа, совхоза эггара чIоагIарIа эшарех а я. Машинаш, трактораш тоаеш да тхо. TIаккха мишта бе беза оаха из болх тоаеча трактора е машина а дIаоттае эшаш йола оатхал ца хилча, хьалаш кхы воагIа, доацарех а хилча? ДIа-юха вала моттиг йоацаш готта я токарни цехе, Iочукхийтта бала-боаллаш тхов ба, болх беш йIовхала система яц. Аьшка оатхалаш Iай шийла хул. Тха мастерске из совхоз вIашагIъеллача хинна хьаья я. Балха барзкъаш доацаш бе йиш йолчарех бац тха болх а. ХIаьта тхона хьалу массанена а цхьа размер йола барзкъаш. Уж дешаш массаза а айду оаха, дIаяздарал совгIа хувцалуш хIама а дац.

Дуккхача шерашка сеца лаьттача хана хинна уйла а цу ханарча стиле беш хинна болх а цхьан-шин шера хувца атта дац, къаьстта, кулгалхочун инициатива а кхетам а цу ханара хилча хIаьта а. Атта дий тIаихха цу хьале болх бе?

Укхезара вахар тхоашта дезарца дах тхо. ХIаьта кагий бараша саца тигац.

XIX Ерригсоюзни партийни конференце хьакхайкадаь латташ ма дий хьалха теркал е езар сага фактор йолга. Мехка массе миIингашка тIатеIIа перестройка еш латтача хана, тха совхез хIанз а гаьна я перестройкага яла. ХIаьта ши-шегIа хьахургIий из перестройка. Производствах дог лазаш, кхоачамбоацарашта юстара а ца вувлаш, шийна могар хьадеш хуле, тIаккха даргда перестройка наькъ тIа. «Ассинский» совхоз республике лоархIамечарех я. Планаш кхоачашъе а наьха хьалаш тоаде а йиш йолчарех а я. Тхо дахкац тахан тха кулгалхой хувца беза ала, тхо доахк царга наха фу йоах хьажа ала, нахаца дагабувла безалга царга дIахайта.

Уж дага ца бувлар деций мехка массе наха предприятешка, организацешка, учрежденешка вIашагIъехка къахьегама коллективай Советаш йоллаше а, тха совхозе из совет хIанзза мара вIашагIа ца еллалга. ХIаьта цун цкъа мара заседани а хиннаяц. TIаккха дий из кулгалхо къахьегамхошца дагавулилга? Мичахьа я профсоюзни комитет, из еций цунна кулгалде дезаш яр.

Цу дерриганена а кулгал де дезаш йола партком а латт юстара. Тхо коммунисташ да. Кхоачамбоацарашта критика яь Iац тхо. Халонашта духьала утвташ, болх бехкатокхаме хеташ бе гIерт, хIана аьлча, цкъа - дале тхоаш къахьегама ветеранаш хиларо бокъо лац тхона тхоашкара хьокхам ца гойта. Тхох хIаравар балхах дог лазаш ва. Тхо совхоза доалахой дац, дай да. Цудухьа кулгалхошкара даьнна гIалат къайла а ца дохийташ, эшача моттиге новкъостал а деш, болх бе дехкарийла да. Алхха гIалаташ гулдарах гIулакх хургдац. Оаха кхетаду тхоаш кулгалхошта новкъостий хила дезилга, цудухьа ала а дехкарийла да тхо царех доахкача гIалатех лаьца.

Балха тIа де дезараш тоъал духха да, ха йоаеш хилча а кхоачам бале а кхувргвац хьа хьалхашка латта декхараш кхоачашде. Болхлой бехкагIа доацаш зехьа ха йоае езеш моттигаш нийслу. Из бехк профсоюзни комитета ба. ХIанз оаха хайтаргда уж малагIа кхоачамбоацараш да.

ХIара къахьегама коллектив мел йолча метте оттадаь да коллективни договораш. Цу тIа къахьегамхой хьалаш доагIача тайпара леладе дезаш белгалдаьха да. Цу дешашта декхарийла бараш каст-кастта хьеже, болхлой ха пайдане йоацаш йовргьяц. Масала, мехмастерскешка массанахьа хиланза ергIойоаца аптечкаш йицьеннай, дахчан яьшкилгаш оттийача доалаш дац гIулакх, цу чу эшаш йола молхаш ца хилча. Цхьаькха а да де йиш йолаш, молхаш йохкаш аптечни лоток лелае мегаргъя. Церг дIаяккхар бIарчча проблема я. Церг лазаяьнна амбулаторе цкъа вахарах чакхвалац. Из аргIа хьакхача кхоъ-диъ ди деза. Из ха зехьа йовргьяцар совхозе стоматологически пункт юлларе. Уж хIамаш лоадамбоацаш хете а, тхога хаьттача цар ха йоаю. Рузкъан хьурмат деш санна, хьурмат де деза хана а, хIана аьлча из керттера рузкъа да.

Районерча кулгалхоша а уйла е езаш цхьаьхха проблема я тха станице. Кхыча юрташка а хургья из. Станице а юрта а дезал болаш ваха саг коа-карта хьайбаш, коа тIара оалхазараш ца леладича валац. Уж массане леладеш хилча паччахьалкхенна а аттагIа хургда, хIана аьлча, городашкара къахьегамхой кхаба атта дац. Цу деша уйла а яь, партеи правительствоси соцам баьб хьайбаш леладечарна новкъостал де, аьнна. ХIаьта из дош тхацига кхоачашдеш дац. Хьайбаш дажа моттиг ца хилча, уж леладе вIаштIехьа мичад. ХIара дезала кхачан продукташца ше-шийна IалашО ергьяр цу деша терко е цаI мукъне валаре.

«Ассинский» совхоз кхычахьа дIаяхаяц, Iалам а лаьтта а хувцаденна хIама дац. Хувцабеннараш нах ба. Цар ду деррига а. Цер юхаметтаоттаде деза шоай совхоза сий.

Н. ЩЕТИНИН,
Г. ЛЕВЧЕНКО,
«Ассинский» совхоза болхлой.

Юридически консультаци

ХАТТАР. Диъ шера отпуске а ца водаш болх баьб аз. ХIанз сай лоIамагIа балхара дIаваьлча, диъ шера компенсаци хьаяла бокъо йий ках доагIачох сона ах мара йола бокъо йохаяр ма дий. Диъза хьа хIана лац сона отпусках доагIар?

А. КОТИЕВ.

Жоп. Вай мехка керттера социально-экономически бокъо а хинна дIаэттад советски гражданашта салаIа бокъо ялар. Из бокъо еннар СССР-а Конституци я.

РСФСР КЗОТ 66 статья тIа (кхыча союзни республикай ишттарча КЗОТ статьяш тIа) массаболча къахьегамхошта, гIулакхе барашта, хIара шера болх баь цхьайтта бутт баьнначул тIехьагIа, балхарча моттигах а ца воаккхаш, юкъера алапи а дусаш, салаIа отпуск лу. ШоллагIчеи тIехьа тIадоагIачеи шерашка отпуск яла йиш я шера мичча а балха хана, отпускаш ялара аргIанга хьежжа.

ХIара шера йоагIаш йола отпуск тIехьа яккха бокъо лу: саг цамогаш хуле, паччахьалкхен декхараш кхоачашдеш хиннавале, закона тIа белгалдаьха кхыдола гIулакхаш деш хиннавале.

РСФСР КЗОТ 74 статьяс бокъо лац шера йоагIаш йола отпуск шин шерага яккха, цул совгIа 18 шерал кIезигагIа ха яьннарашта, кхы тIа отпуск йоагIачарна.

Хьайна диъ шера отпуск ца луш йисар бахьанаш дац хьа хаттара тIа. Диъ шера отпуск ца луш хилар ше а харцахьа хIама да. Ахчанца компенсаци ехар а нийса дац, хIана аьлча, отпуск ахчанца кхоачашъяц, отпускаца мара. Компенсацеца отпуск кхоачашъе бокъо лу къахьегамхой, гIулакхе бараш балхара дIабоалача хана, из а шин шерал тIех лац. Гаьнарча Къулбаседерча районашка, уж санна йолча кхыча районашка а компенсаци лу кхаь шерага кхаччалца. (РСФСР-а КЗОТ 221-1 статья).

ХАТТАР. Предприяте къахьегама коллективна совета членала хержав со. Иий са а совета члений а цхьаккха тайпара законо оттаяь гарантеш?

Аз сай тайпан цIи яккхац, хIана аьлча, со доккхал дезаш ва аьнна хеталургда шоана.

Жоп. Сийлахь - воккхача эрсий писателе А. П. Чехова аьннад: «Доккхал ца деза саг наха дукхагIа везалу». ХIаьта доккхал ца дезача сага а ха еза ший бокъонаши декхараши.

РСФСР-а КЗОТ-а 235 статья тIа да: къахьегамхой совета доакъошхой кхыча балха бахийта а царна дисциплинарни таIазар де а йиш яц, къахьегамхой коллективна совето бокъо ца елча.

ХАТТАР. Тха организаце штат кIезигъеш я. Цхьабараш дIабаха кийчбар тхога хьакхайкадаьд. Хьалхарча аргIана дIабаха оттабьраш пенсионни ха яраш ба. Тха вахара дикагIа йола ха балха дIаеннай оаха. ХIанз, тха балха говзали тхона ховри цхьаннена а эшаш дац.

ХIаьта, кадрай отдела инспектора, цу тайпара закон долаш да, йоах. Из хила йиш йолаш хIама-м дац! Газете гIолла хьакхетаве со цу гIулакхах.

И. МОГУШКОВ.

Жоп: И. Могушкова хьал кхетаде хала дац. Цхьабакъда, хьожаргда вай Законо фу йоах.

1988 шера 5 феврале арадаьннача РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума Указагга РСФСР КЗОТа юкъеийхьай, пенсе баха ха йолча болхлошщен гIулакхерча нахацеи къахьегама договор оттадара бокъонаш белгалйоаха 18-1 статья. Цу тIа яхачох, предприяте, учреждене, организаце администраце, профсоюзни комитетаца цхьана, бокъо я, пенсе баха ха йолча болхлошщареи гIулакхерча нахацареи къахьегама отношенеш хоада ца е, нагахьа санна цар дика, боагIача боарамах болх бой, коллективе цар авторитет яле.

Пенсе баха ха яле а, диза пенси ийде балха стаж ца тоъача болхлошца, е хьайилла (шин шерага кхачалца) къахьегама договор оттаду, (юхаоттаду) шаккъе оагIув барта а йолаш, е администраце инициативагIа, профком раьза а йолаш, РСФСР КЗОТа 33 статьяй 1-1 пункта кIийлен тIа хоададу из дош.

Цу юкъарча правила къаьстта белгало а я: къахьегамхой коллективо хержа болхлойи ха яьнначул тIехьагIа балхара дIабаха йиш яц. аьнна, законо оттаяь кхыйола порядок яраши балхара дIабаха йиш яц.

ХАТТАР. Къахьегамхой коллективна совета йий боболча нахан таIазар де? Яле, къо болхлоштен, гIулакхе малагIа таIазар де бокъо я?

И. БАРАХОЕВ.

Жоп. Болхлойи гIулакхерча наьхеи декхар шоай дисциплина чIоагIа лелаяр дз. Цо таро лу производства толамаш лакхде. Производственни дисциплина телхаерашта таIазар дер предприяте, учреждене, организаце администраце я. Царна де йиш йола таIазар РСФСР КЗОТ-а 135 статья тIа да.

Къахьегама коллективз совета бокъонаш йоашхаш йолча РСФСР-а КЗОТ-а 235-3 статья тIа белгалдаькхад: «Кадраш кийчъяреи цар говзал лакхъяреи дешаш, къахьегама дисципл и н а чIоагIъяра мероприятеш увттаю».

Общественни таIазар дара гIулакх къахьегама коллектива совета кара лац.

Ю. КРИГЕР,
Нохч - ГIалгIай АССР заслуженни юрист.

Комсомольски вахар:
хьинаре позиции

ДЕ ДЕЗАРАШ КХЫ А ДУКХА ДА

Чакхдаьннад кагирхошта Iалаьмате деза а къаьстта боча а дола цIей — Кагирхой Ерригсоюзни Ленински Коммунистически Союз вIашагIелла 70 шу дизар. Цу денна сийленца накъабахкара шоай низи хьинари ца кходеш къахьийгар Наьсарен района комсомольцаша, союза членалла этта боацача кагийча нахеи мехкарашеи. Промышленни предприятешка, юрта боахаме, бахархошта бе-бе гIулакхаш деча сфере, кхыча учрежденешкеи организацешкеи санна дикача гIулакхашца дездир из цIей районерча школай хьехархошца. Школьни реформа. Кхачан программа радикальни экономически реформа кхоачашъеча даькъе кхолламца, хьинар ца кходеш къахьегаш хьабоагIа уж.

Районерча хIара школе дешархой комсомольски организацешца цхьана вIашагIъехка я хьехархой яраш а. ВIаши айхха бувзам болаш болх а бу цар, хIана аьлча цхьа декхар да кхоачашдер — кхувш боагIарашта нийса лостам бола политически, интернационални, атеистически, нравственни кхетам балар. Царна юкъера доттагIал, барт чIоагIа хилча, деш мел дар цхьан лостамагIа деш хилча сакъердамегIа хул комсомольций а кагирхой а общественни вахар, дукхагIа карагIдоал дешар тоадара тIалеста деш дола гIулакхаш.

Реформа яххача бесса хIара дешархочун сакхетам лакхбар, цунгара боккхагIчар цIенхашттагIа дIадехаш хилар, кхувш йоагIача тIехьено шоай деррига гIулакхаш цар вахара йIаьхийча опытаца дувзадар, зIамагIбарий дIайхача дегашчура цIи дIа ца йойтар, кердача наькъ тIа — перестройка наькъ тIа— уж бахар, вай массане а керттера декхар да — мугIарерча къонача хьехархочунгара дIаволавенна ВЛКСМ райкома болхлочунга кхаччалца. Цу хьакъехьа дувцаш ала деза: оаха, ВЛКСМ Наьсарен райкома членаша, лерраГIа дIаболабаьб из болх.

Комсомола райкомо дешархой комсомольски организацешта юкъе дIадоладир массадолча гIулакхех царех дикагIъяр хьабелгалъяккхара тIалеста дола хьажар-конкурс. Конкурсе хьалхара моттиг яьккхача организацена лургда 100 сом, шоллагIа моттиг яьккхачоа — 50 сом, хIаьта кхоалагIчоа — 25 сом. Цул совгIа дикагIбараш, совгIаташ а луш, белгалбоахаргба районни комсомольски слете. Диъ даькъа бийкъа ба конкурса чулоацам: эггара хьалхара пионеваш, комсомольцаш хьалахар, гIалгIай багахбувцам гулбар, школе комсомольски болх эггара дикагIа вIаштIехьбаккхар, перестройке хIаране лаьца дакъа малагIа да хьажар.

Заманца гIа боахаш кхоачашду школашкарча мехкарашеи кагийча нахеи шоай декхараш. Шоайла дагабувлаш, айхха бувзамаш лоаттадеш, вIаши гIо деш бу шоай болх дешархошеи цар организаторашеи, хIаьта ВЛКСМ райкомо хадданза тIахьожам а лоаттабеш, лостам тел цар чакхдоахача гIулакхашта, цудухьа дика гу тхона царна эша новкъостал малагIа да, малагIча школе малагIча гIулакха тIа ледарлонаш е мелал ювлийт, болх тоабара эшараш малагIа формаши методаши я. ХIара школе таханарча дийнахьа латтача хьала кIоаргга анализ ю оаха, гучадоаккх школьни самоуправ л е н е юхьнгаш телхаю е яц.

Демократи а, гласность а, шийна хеттар духхьала дIаалара таро а йолаш я хIанз района школашка. Цунна дола къаьгга тешал да шоай хьехархой а директорий а балха дешархоша оценкаш увттаеш хилар. Кхыметтел ВЛКСМ райкома членашта а оценкаш еннай, цар балха критически мах беш. Шоаш увттаеча цу оценкашка комсомольцаша хьахьокх райкома хIара болхло фу деш ва, ший керттера декхараш цо мишта кхоачашду, чубаьхкача нахаца хIаравар миштав.

Масала, Аьлти-Юртарча юкъерча школа дешархо, комсомолец Костоев Алик вIаштта диъ дийнахьа кхийстар райкоме чуухаш, телефон тоха венавар со яхаш. ХIаьта аргIанара конкурс йолча дийнахьа комсомола райкомо диъ дийнахьа баьча балха хаьдда а бакъйола а анализ ше яьлга хьахайтар по массанена. Тхо, райкомовцаш, тхоаш а чIоагIа цецдаьннадар кхычун бIаргашца тхоашка хьежача, зийра оаха тхоашкара ювла ледарлонаш а.

Каст-каста ю школашка асфальта тIа сурташ дахнара конкурсаш. Цига хьинаре дакъа лоацарех ба Долакха-Юртарча юкъерча школа дешархой Акиев Тимури Манкиев Ахьмади. Дунен халкъаната юкъера а космически аренера а машаоа лорабара, халкъий доттагIал чIоагIдара, царна юкъера барт тоабара Америка правительство тIахьехаш ба цу шин кIаьнка дехкача суртий чулоацам.

Шоай конкурсни программа чакхъяхара Назранерча Сийлахь-боккхача Даймекха тIем тIа байнарий Сийлен мемориал латтача моттиге хьакхувл ТIой-Юртарча а Яндаперча а школаша шоай дешархой. Турпала гIулакхаш гойтарий сийна памятника уллув керда зизаш дехк цар шоай программа дIайолаялалехьа.

Торжественни хьале дIайолаелар ВЛКСМ 70 шу дизара хетаяь хинна политически митинг а. Партена, хьаьналча къахьегама хетаяь стихаш йийшар Наьсаперча № 1 йолча юкъерча школа дешархочо Эстоева Лейлас. Лаккха кортош айдаь латтар цу дийнахьа дешархой мемориала плиташ тIа язъяь шоай дай, даьдай цIераш Іоешача хана, гIоздаьнна, чIоагIа детталуш дар цар дегаш.

— ЗIамига волаш Іомадаьр кхера санна чIоагIа да, — оалаш да вайнаьха цхьа кица. Нийса а да из, цудухьа хIанззе а, кхы ха дIа ца йохийташ Іомаде деза царна гIалгIай къаьнара вахар-лелар мишта хиннад. Сийлахь-боккхача Октябро вай зIамигача къаманна енна бокъонаш мел йоккхий я, меттаоттабе беза багахбувцам, йовза еза Даьхе бахьан шоай синош кхо ца даьрий сийдола цIераш, таханара турпалаш. Из — таханара керттера декхар.

Цу хьакъехьа эггара дикагIа болх дIаболабаьраш № 27 йолча профессионально-технически училище деша багIа мехкарий ба. ХIаьта хIара комсомольски съезде гIалгIашта юкъе делегаталла хержа хинначарех ховш дар гулдара даькъе белгалбаьнарех ба Пхьилекъонгий-Юртарча № 2 йолча юкъерча школа дешархой. ВЛКСМ XIII съезда делегат хинна Котиев Ваха шоай юртахо волга гучадаьккхад цар. Иштта, кхыдола дуккха хьаме гIулакхаш кхоачашду школьникаша, шоай комсомольски организацеша хьинаре кулгал а деш.

З. ЦОЛОЕВА,
ВЛКСМ Наьсарен райкома школашта йола комсорг.

ПИСЬМОШ

— Дукха дувц «Чечинг-трикотажбыт» объединене кадраш каст-каста хувцалуш хиларах, — аьлар «Пушинка» яхача ателье кулгалхочо Коваленко Нина Ивановнас. — Тхо долча цу тайпара гIулакх хилац. Цкъа ателье балха хьавенар дIачIоагIлу коллективе.

Нина Ивановнас бувцарех цаI я Малыхина Галина. Итт класс яьккхача ера из укхаза болх бе. Цу хана денз итт шу даьннад. Юххьанца Іомаяь вязальщиций говзал кIоаргъеш хьайоагIа из.

«Пушинке» духхьал грозненцаш иха Іац. Заказаш ух республика кхыча городашка, юрташка бахача нахагара а.

— КIезига бац Москвера, Ленинградера, Киевера, Краснодарера, мехка кхыча городашкара заказчикаш а, — аьлар Н. Коваленкос. — ДукхагIчар могабу тха болх. Хийла моттигаш хул цхьа саг массехказа тхо долча воагIаш а. Тха ателье иштта сий даьккхача наха юкъе я Галина а, цун нешаш Болдырева Татьяна, Дьяченко Валентина, кхыбараш а.

Ший дийнахьара норма 140—150 процент кхоачашъю Галинас. Цул совгIа ше хьадер заказчикашта тоам бергболча тайпара а ду. Новкъосташа къахьегама коллектива совете а хержай хьинар дола болхло.

СУРТА ТIА: Г. Малыхина.
Л. АБДУРЗАКОВА сурт.

Хьехархошта гIо эш

Перестройка хьалашка кхувш йоагIача тIехьенна дешар хьехареи кхетам балареи процесс хьинарегIа дIахьолга а эргаяьккха тоаелга а хьокхаденнад школа хьехархойх а. Парте XXVII съезден КПСС ЦК февральски (1988 ш.) Пленумеи решенешца доагIаш, вай мехка боккхагIа лоархIам хулаш боагIа, эрсийи кхамани ши мотт Іомабелга шерра дегIадоаладара процесса. Из дош чIоагIа лоархIам болаш да, дуккхА тайп-тайпара къамаш дахача а вIаши оагIув билла кхъахьегаш долча а Нохч-ГIалгIайчене.

ХIаьта, цу процесса лард йолла йолалу школе. Вайцига — наьна меттаца цхьана эрсий мотт а Іомабеш. Массанена а ховш да, ший наьна мотт ца ховш хилча, эрсий мотт кIоаргга кхеталургбоацилга. ХIаьта, из дош, вайна ма харра, къестаде деза наьна меттаи литературан урокашка. Амма, мишта вIаштIехьдоаккхалургда беро кIоаргга ший наьна мотт а кхамашта юкъе бувцаш бола эрсий мотт а Іомабергбола гIулакх? Уж дешаш а наьна мотти литературен хьехарца дувзаденна кхыдола дешаш а къестаде школашкарча гIалгIай меттеи литературан хьехархошта гIо ду юкъарча дешара школай хьехархой говзал лакхъяра республикански институто.

Наьна меттаи литературан кабинет чуйола помещени укхаза сел паргIата яц. Бакъда, цига боккхача бе-замца тIаэц моллагIа гIо эшаш баьхка хьехархой.

ГIалгIай меттаи литературан методически кабинета заведующи ва йоккха опыт йола методист Оздоев ИбрахIима Рамис. Дукха боагIа укхаза гIо эшаш бола хьехархой. Масала, наьна мотт хьехара сахьаташ тIакхийттачул тIехьагIа календарно - тематически план мишта оттаергъя ца ховш йиса Орджоникидзевски № 1 йолча юкъерча школа хьехархо Л. Опиева ера методически кабинете гIо деха. Дерригнех дIакхета а яь, дIаяхийтар из.

Урокаш - семинараш, урокаш-диспуташ, урокаш-лекцеш, литературни сайренаш чакхъяхара планаш - конспекташ оттае гIо дехаш баьхкар цига МагIалбикерча № 2 йолча юкъерча школа наьна меттаи литературан хьехархой. Шоашта де могаш дола гIо а ду царна методкабинета болхлоша.

Бакъда, педагогий дерригa а дехараш кхоачашде таро хилац методкабинета. ХIана аьлча, мел эшаш дола литературан пособеши яц цига. Иолаш яраш а кабинета болхлоша шоаш вIаштIехьъяьха я. Цхьайолча хана хьехархоша хет, наьна мотти литературан хьехара гойтара пособеш мичахьара яхьаргъя, яхаш. Амма, царна дала жоп доацаш бус методкабинета болхлой. Уж пособеш кIезига арахийцай, арахийцараш а мичахьа я ховш а яц.

Укх тIехьарча хана боккха теркам тIабохийт наьна мотти эрсий мотти кIоаргга Іомабара долча гIулакха. Ала деза, вай республике кIезига бац наьна мотти литературан хьехара йоккха опыт йола хьехархой, из эрсий мотти литературан хьехарца дувза а, вахара доккха политически маIан дола из опыт вIашагIтохара деш практически хIама дац.

ДикагIа болча хьехархой опыт вIашагIтохари недагогашта тайп-тайпара методически новкъостал дарц кIезига лоархIам болаш дац. Цу тIехь Нохч-ГIалгIай хьехархой говзал лакхъяра института дика вIаштIехьбаькха болх доккха маIан долаш ба. Цу хьакъехьа дер фуд дийцар института директора заместителе Хамерзоев Сулейман Хамидовича. Цо аьлар: «Вайна ма харра, школай хьехархоша кIоаргга теркам тIабохийт бер массе оагIорахьа дегIадоаладара. Бакъда, из дулургдац бера Іилмай знанеш ца елча. Из де таро хулийт цхьана къахьегара методикас.

Цудухьа хьехархой говзал лакхъяра институто йиш хулийт хIара хьехархочоа, ший тайпара урок яла.

Из иштта дале а, хIанз а наьна мотти литературан хьехара эша методически пособешца новкъостал дулац. Цу гIулакха халкъа образоване министерствеи, книжни издательствеи, книготоргеи новкъостал эш.

З. МУХАДИНОВ,
хьехархо, штате воаца корр.

Новкъостал дех

Маца хургда хувцамаш?

Чехка вода баьри мо, массача чоаболагIа, дIаяржаш латт перестройка. Кхыча тайпара дола керда хувцамаш хиннад вай мехка. Цхьабакъда, лоамарча юрта — Галашка кхы таяха хувцаденна башха хIама дац, цхьа Сельпо Іойиллар-мара. Перестройка я яхилга мара, эргадаьнна, хувцаденна, е хувца лургда, аьнна а, гучадаьнна хIама дац. БIаьхача - новкъа иха гIашло санна, кIаьдъенна, белгалъяьннай ала хIама доацаш, цхьан кога тIара ца йоалаш хьайбагIа юрт. ВанагIа, «цкъа дахача гIолла хий а додац» ма оалар. Маца хургда хувцамаш Галашка? Галашкарча новкъа асфальт билла беза ха а дIаяхай, биллар а дог делалургдолаш бац.

TIехьленна хургдолаш, юхе цIена лар юташ, тешаме кхоачашде деза тIадилла декхар. Галашка хьа мел даьр — во дале а дика дале а,— мегаш хIана хул? Укх юрта бахача нахах эхь-бехк ца хетилга да из е фуд из? Алхастера хьал магIа ваьлча денз во да наькъаш. Из ховргда цкъа цу новкъа веначоа. Цу наькъа тIа автобусаца цIаВоагIашвар, дIа-хьа вийтте, ший дегIа доалар воакх, тIаккха цхьа кIира доакх цо метта ва ца могаш. ВанагIа, укх юрта бахача наха доагIаш деций лерттIа асфальт хулга, кхы эшаш-дезаш мел дар? Галашка юрта юкъе тикаш йолча моттиге гIашлой лела никъ беха латта дукха шераш да, из тоабе оарцагIвоалаш саг вац. ЛерттIа ког Іоловза моттиг йоацаш лел нах. Юрта Совета хьалхашка хотта латт, цигара хьалмагIваьлча Іай а аьхки а тIоадал я. Юртара нах оарцагIбаьнна а тоабича бакъахьа бар гIашлой лела никъ, кхы наьха йоакхо еш кулгалхой ца хилча.

М. БУЗУРТАНОВА.

РЕДАКЦЕГАРА

Бузуртанова Мовлатхана хьалхьоаяь проблемаш районерча къахьегамхоша хьалхара увттаеш яц. Иштта, карарча шера 25 октябре «Сердало» газета оагIо тIа Сунженски АТП керттерча механика М. Цечоева а яздаьд, — халача балийца тоа а ль, рейсагIа араяьккха автобус, кIира далалехьа йох. Цун бахьан да, наькъаш деха хилар» — яхаш.

Цхьабакъда, района кулгалхоша из дош цхьаккха тайпара жоп а ца луш дитад. Маца оарцагIабала лаьрхIа ба уж къахьегамхой вахара хьал тоадара?

КХОМ БЕ МАЬКХА

Хьамсара редакци, хьога язду Назранерча № 3 йолча юкъерча школа дешархоша — йIигий группо.

Фуд тхона шун редакце язде уйла чуйоссаяьр?

Къахьегама урокегIа, хIаьта уж кIирагIа йиъ хул, тха практика чакхйоал Назрановски маькх еча заводе.

ХIара дийнахьа, тхо цецдоахаш, цхьацца хIама хул цига. Вешта, цецдовла хIама а дац из-м. Цига дуккхача шерашка денз хьадоагIаш гIулакх да. Сага бIаргаго йиш йоацача хьал тIа да санитарни хьалаш. Пийшкаш тIа, смазочни цехе, етта яьнна, кийча маькх хьачуийъеча хул тхо болх беш. Цу массанахьара дар цхьа сурт да: бIеха, дIа мел хьажача латташ хин Іамаш, царех хьауха хьаж.

Уж санна дола хIамаш бIаргадайча дегаш лаза доал тха. Къаьстта хала да из боккхагIбараша деш хилча. Из бIаргадайначул тIехьагIа, маькх яа дог доагIаргдий цхьанне а? Данне а доагIаргдац!

Цхьаькха а да. Дукха ха йоацаш, тха йIигех цхьаяраш кийча маькх хьачуийъеча цехе болх беш яр. Юхьанца хьайоагIаш хиннар дика маькх яр. Бакъда, цхьа 15 минут яьннача гIолла йолаелар сакхаташ доахка маькх. Дикаяр ше йилла езача тархеш тIа а юллаш, сакхаташ доахкар отходашта лаьрхIа йолча ний чу Іочуехка доладелар тхо. ХIаьта сакхаташ малагIаш дар, аьлча, лакхерча оагIора чкъорг яьга а йолаш, кIалхара бийда яр, кулгашта хьатIа а леташ.

Тхона юже гIолла ше тIехвоалаш, мастера Хьасана аьлар: «ХIана кхувс оаш маькх цу чу?».

Оаха цунга дIадийцар цу деша бахьан, кхыметтел маькх а дIа хьекхар. Бакъда, мастер ше дувцачоа тIера воалаш вацар. «Нах мабий ер яа езараш», оаха аьлча, «Со-м хьайбаш да мотташ вар», — аьлар цо, тхо бег а дахьа. — «Маькх тархешта дIатIаоттае оаша, шоашка аьннар дича шо даьннад».

Амма, оаха маькх лертIа яр мара тикашка дIахьоргйолча оттаянзар. Хьасана, мичча бесса яь а, план е мара ца езе а, тха дог лаз из маькх яа езача нахах, цар зехьа доадеча ялатах. Кхоана Хьасана а из санна берашта а метта дIаотта дезараш тхоаш долга кхетаду оаха.

Тхона бе-башха доацаш дац цу заводера галеш дизза отходаш дIакхухьаш, болхлой кIай халаташ саралехьа Іаьржлуш, цига цхьаккха а санитарни хьалаш лора ца деш хилар. «Кхом бе, лархIа, лораде», оалаш мадий. Из кхетадац-хьоагI завода керте латтараша? Е шоаш юаш йола маькх дика хилча, дIахорчунна бала боацилга да из? ХIанабхьоагI боккхагIбараш иштта?

Назранерча № 3 йолча юкъерча школа дешархой: Р. ГАНИЕВА, М. МАЛЬСАГОВА, М. ЕЛХАРОЕВА, Л. ДАУРБЕКОВА, З. ОЗДОЕВА, ерригаш а 18 саг ва кулг яздаьр.